

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Кафедра теорії спорту та фізичної культури

Бріскін Ю.А.
Нерода Н.В.

ЛЕКЦІЯ

на тему «**ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ**»

з дисципліни
„Олімпійський і професійний спорт ”

ЛЬВІВ - 2022

1. Сутність професійного спорту як соціального явища.
2. Загальні соціальні функції професійного спорту.
3. Специфічні соціальні функції професійного спорту.

1. Сутність професійного спорту як соціального явища

Основні поняття і терміни

Як і кожна галузь людської діяльності, "Професійний спорт" має свою специфічну термінологію. До основних понять слід віднести: професійний спорт, спортсмен-професіонал, професійна спортивна ліга, професійний спортивний клуб, маркетинг, спонсорство, Асоціація спортсменів професійних ліг, масовий спорт, олімпійський спорт, спортивна кваліфікація. Останні три поняття (масовий та олімпійський спорт, спортивна кваліфікація) вивчаються в дисципліні "Олімпійський спорт" і є загальними для обох дисциплін.

Професійний спорт - різновид підприємницької діяльності спортивних функціонерів та спортсменів-професіоналів, метою якої є виробництво спортивного видовища, що набуває форми товару.

Професійний спорт - підприємницька діяльність у сфері спорту, організації відпочинку та розваг, продуктом якої є спортивне видовище (Бріскін Ю., 2022).

До спортивних функціонерів можна віднести власників команд, адміністративних працівників професійних клубів, ліг і асоціацій, тренерів та інших працівників. Це люди різних професій які здійснюють вивчення споживчого ринку в галузі надання спортивних послуг, ведуть пошук найбільш ефективних форм функціонування того чи іншого виду професійного спорту, здійснюють зв'язки з громадськістю, рекламну діяльність тощо.

Спортсмен-професіонал – це кваліфікований спортсмен, що визнає спорт своєю основною професією і підписав трудову угоду (контракт) з відповідною організацією чи приватною особою (клуб, команда, менеджер).

Спортсмен-професіонал – фізична особа, яка на підставі трудової угоди (контракту) з відповідним суб'єктом підприємницької діяльності систематично займається певним видом (видами) спорту та бере участь у спортивних змаганнях, що проводяться суб'єктами підприємницької діяльності з метою отримання прибутку (Бріскін Ю., 2022).

Тривалий час в популярній і навіть науковій літературі країн соціалістичної співдружності професійний спорт розглядався тільки з негативного боку і виключно з ідеологічних позицій. Наведемо лиш деякі поширені заголовки публікацій того часу: "Професіональні спортсмени - раби ХХ століття. Їх можна купувати і продавати"; "Професійний спорт за своєю сутністю антигуманний"; "Бізнес і спорт - несумісні". Але настав час і ми зрозуміли, що все це зовсім не так. Професіонал - це висококваліфікований спеціаліст у своїй галузі (в тому числі і в спорті),

який ефективно виконує свої професійні обов'язки і отримує за це адекватну матеріальну винагороду. Чим більше у нас буде професіоналів у всіх галузях суспільної діяльності, тим кращим буде наше життя.

Згідно з нормативними документами МОК спортсменом-професіоналом вважається той, хто підписав трудову угоду з певною професійною організацією чи особою і цим визнав, що спорт є його трудовою діяльністю. Слід зазначити, що Олімпійський конгрес в Баден-Бадені (1981 р.) виключив з олімпійської термінології поняття "аматор" і класифікував спортсменів на "професіоналів" і "непрофесіоналів".

Професійна спортивна ліга (асоціація, союз, федерація, рада) – це об'єднання професійних клубів, команд чи спортсменів з метою проведення спільної спортивної та підприємницької діяльності.

Професійне спортивне об'єднання (ліга, асоціація, союз, федерація, рада тощо) – об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних та/або фізичних осіб) з метою досягнення економічних і соціальних результатів у сфері професійного спорту (Бріскін Ю., 2022).

Професійні спортивні ліги розробляють стратегію і тактику спортивної і підприємницької діяльності, системи змагань і правила їх проведення, організовують і проводять змагання серед професіональних спортсменів, здійснюють загальне керівництво діяльністю клубів з метою отримати якомога більший прибуток.

Професійний спортивний клуб (команда) - приватна, акціонерна або корпоративна організація, що об'єднує різні групи людей з метою участі у спортивному бізнесі.

Професійний спортивний клуб (команда) – юридична особа, суб'єкт підприємницької діяльності у сфері професійного спорту (Бріскін Ю., 2022).

Бізнес - будь-який вид підприємницької діяльності, спрямованої на отримання прибутку.

У спортивному бізнесі беруть участь функціонери (менеджери, директори та інші адміністративні працівники), тренери, обслуговуючий персонал, спортсмени-професіонали, агенти спортсменів, Асоціації спортсменів професійних ліг, спортивні судді, спортивні журналісти, власники спортивних споруд та інші категорії людей.

Маркетинг - система заходів з вивчення споживчого ринку і активного впливу на споживачів з метою розширення ринку збуту товарів або послуг.

Кінцева мета маркетингу полягає в отриманні якомога більшого прибутку у певному виді підприємницької діяльності. Для її досягнення необхідно вирішити ряд завдань: вивчити попит на товари або послуги; визначити оптимальні ціни на відповідні товари чи послуги; організувати ефективну рекламу цих товарів чи послуг; здійснити пошук засобів стимулювання збуту товарів чи послуг; вивчати і планувати асортимент

товарів чи послуг. Отже маркетинг - це різновид комерційної активності, що допомагає тим хто пропонує товари чи послуги отримати вищі прибутки, а споживачам - якісніше задовільними свої потреби.

Спонсорство - угода, згідно з якою одна сторона (спонсор) надає матеріальні засоби (кошти, товари, послуги) іншій стороні (клубові, команді, спортсменові) з метою реклами власної продукції, формування позитивного соціального іміджу або отримання певних привілеїв (наприклад, звільнення від податків).

Слід наголосити, що на сьогодні функціонування як професійного так і олімпійського спорту без спонсорів практично неможливе. Але й спорт, завдяки його надзвичайній популярності, позитивно впливає на розвиток виробництва (спортивна архітектура, виробництво спортивних товарів, мода тощо).

Асоціації спортсменів професійних ліг - галузеві профспілки, що борються за розширення прав спортсменів-професіоналів та поліпшення їх добробуту.

Спортсмени об'єднуються в Асоціації щоб захищати свої інтереси у спортивному бізнесі перед власниками команд і клубами, які об'єднані у потужну організацію - лігу (асоціацію). Вони є учасниками спільного бізнесу, але їхні інтереси не співпадають. Спортсмени-професіонали через свої Асоціації вимагають у власників поліпшення умов праці та збільшення частки прибутків, оскільки вони є головними дійовими особами цього різновиду бізнесу.

Тривалий час професійний спорт розглядався в Україні з чисто ідеологічних позицій. Вважалося, що основні функції, котрі він виконує у суспільстві, це культивування насильства, грубості і жорстокості, досягнення перемоги за всяку ціну, а також прагнення відвернути увагу людей від соціальних проблем. Але більш глибоке знайомство з професійним спортом свідчить про те, що це не так. **Професійний спорт є потужним соціальним явищем, бурхливий розвиток якого у ХХ ст. очевидно свідчить про те, що він виконує важливі соціальні функції у сучасному суспільстві.** Про надзвичайно велике соціальне значення професійного спорту, зокрема в США, свідчить такий факт. В 1985 р. співпали дні проведення інавгурації президента США Рональда Рейгана і фінального кубкового матчу з американського футболу. Адміністрація Білого Дому перенесла урочистості у Вашингтоні на день пізніше, а кубкова зустріч відбулася згідно з календарем змагань.

Американські соціологи вважають, що соціальний світ спорту є невід'ємною часткою суспільства. Його культурні характеристики відображають внутрішню культуру суспільства і, у свою чергу, допомагають формувати соціальні стандарти суспільства і стиль життя. Так, палата представників Конгресу США прийняла у 2002 р. резолюцію в

якій відзначила великий вклад тенісисток Серени і Венус Вільямс до розбудови расової гармонії у США.

Спорт взагалі, і особливо професійний спорт, пов'язаний з політикою. Одним з перших, хто використав спорт у політичних цілях, був 31-й президент США Гербет Гувер, котрий скористався Олімпійськими іграми в Лос-Анджелесі (1932 р.) для проведення передвиборчої кампанії. У подальшому для завоювання популярності використовували спорт президенти США Р.Ніксон, Д.Форд, Д.Картер та інші провідні політики США та інших країн. Зокрема Р.Ніксон виставляв напоказ інтерес до успіхів чорношкірих спортсменів-професіоналів - футболіста Брауна та баскетболіста Чемберлена - щоб залучити на свій бік темношкірих виборців. Видатний аргентинський футболіст Д.Марадона, який не раз звинувачувався у вживанні наркотиків, підтримав ідею президента країни К.Менема щодо введення дуже суворих покарань, аж до смертної кари, за розповсюдження і торгівлю наркотиками. Він по телебаченню майстерно доводив усю згубність вживання наркотичних речовин. Перший президент незалежної України Леонід Кравчук включив до складу офіційної делегації до США олімпійських чемпіонів з фігурного катання Віктора Петренка та Оксану Баюл, оскільки пересічні американці уособлювали Україну саме з цими видатними спортсменами. Олімпійський чемпіон Альбервіля (1992 р.) Віктор Петренко на той час був широко відомий у США як професійний фігурист, а 16-річна Оксана Баюл незадовго до візиту у напруженій боротьбі з американкою Ненсі Карріген стала олімпійською чемпіонкою Ліллекхаммера (1994 р.). Третій президент незалежної України В.Ющенко до складу офіційної делегації України до Німеччини включив чемпіона світу з професійного боксу В.Кличко, який користується великою популярністю у німців.

Досить відверто використав шосту перемогу легендарного американського велосипедиста Ланса Армстронга у багатоденній гонці „Тур де Франс” (2004 р.) у своїй передвиборчій компанії президент США Джордж Буш. Він заявив, що захоплений волею Армстронга до перемоги. Йому хотілось би взяти приклад з Ланса і виграти вибори.

Професійний спорт як соціальне явище має свої особливості. **Критерієм визначення професіоналізму в спорті є наявність трудових взаємовідносин між спортсменом і роботодавцем.** Вони фіксуються у формі контракту або іншого юридичного документу, що регламентує відносини між підприємцями та спортсменами-професіоналами. Ця ознака є головною, що відрізняє професійний спорт від олімпійського спорту. Професійний спорт це продукт розвитку сучасного суспільства, його культури, різновид бізнесу, важлива частина індустрії розваг. Доказом цього є спеціальні законодавчі акти, що прийняті в окремих країнах. Так, наприклад, Міністерство торгівлі США, в класифікації різновидів бізнесу, відносить професійний спорт до індустрії розваг, а за класифікацією ООН спортивні заходи належать до сфери послуг. **У сучасному суспільстві**

спорт виступає не тільки як розвага, гра і засіб рекреації, він впливає на систему освіти, релігію, економіку і політику. У країнах, що розвиваються, спорт виконує функцію "національної розбудови". Комерціалізація і професіоналізація спорту сприяють перетворенню його на продукт споживання як у формі спортивних змагань, так і у формі масових занять окремими видами спорту. Предметом продажу і споживання стають не тільки спортивне видовище, спортивний інвентар, атрибутика тощо, але і самі спортсмени, їхній імідж, спосіб життя, мораль тощо. **Професійний спорт це один із різновидів підприємницької діяльності, що відповідає дії економічних законів.** У професійних лігах, клубах існує ринок робочої сили, практикується продаж-купівля окремих спортсменів і команд, у законодавчому порядку регламентуються права і обов'язки спортсменів-професіоналів. Свого часу американський підприємець Ріглі зауважив, що у професійному бейсболі надто багато від спорту, щоб бути бізнесом, і надто багато від бізнесу, щоб бути спортом. Американський журнал "Економіст" вважає професійний бейсбол "бейсбольною промисловістю" і розглядає його як бізнес, що швидко прогресує .

Власників команд, керівництво ліг, клубів цікавлять, насамперед матеріальні питання. Виходячи з них здійснюється організація і керівництво професійним спортом. Професор університету в Оклахомі Джон Руні стверджує, що міста у яких створюється професійні команди, як і їхня кількість визначаються виключно мотивами прибутку. Виходячи із мотивів прибутку професійний спорт має задовільняти потреби глядачів. Саме популярність того чи іншого виду професійного спорту забезпечує матеріальний рівень його функціонування, прибутки власників, організаторів та спортсменів.

Соціологи розглядають спорт взагалі, і особливо професійний спорт, як мікромодель суспільства, взаємовідносини в якому сприяють формуванню, збереженню та актуалізації системи суспільних цінностей. Це, насамперед, такі цінності як успіх, конкуренція, матеріальні блага, лідерство, індивідуалізм тощо. Важливе місце у системі традиційних цінностей суспільства належить концепції "рівних можливостей на успіх", у якій спорт немов би уособлює "скорочений" шлях досягнення мети. Колишній президент США, прихильник американського футболу, Д.Форд стверджував, що Америка дуже прив'язана до футболу, і він має величезне значення для нації. Досвід гри у футбол можна застосовувати упродовж усього подальшого життя, з цього досвіду можна черпати повними жменями. Велике соціальне значення спорту у ХХ ст. зрозуміли і провідні релігійні конфесії світу. Зокрема, Ватикан закликає віруючих займатися спортом, оскільки він сприяє зміцненню духу. У виступі на Конгресі католицького спортивного союзу папа Пій XII підкреслював, що спорт стає сильною зброєю в руках умілих проповідників і через спорт посилюється "вплив бога". З'явилися,

як, наприклад, у Шведському церковному управлінні спеціальні посади секретаря або настоятеля з питань спорту.

Професійний спорт явище суперечне і неоднозначне. Йому притаманні як позитивні, так і негативні риси.

Позитивні риси – це пошук нових засобів і методів тренування; удосконалення системи відбору обдарованих спортсменів; задоволення потреб у розвагах (особистих та глядацьких); формування, збереження та актуалізація суспільних цінностей; відтворення змагальних відносин, що характерні для сучасного суспільства; популяризація спорту; залучення членів суспільства до занять спортом тощо. Видатні спортсмени-професіонали надзвичайно популярні серед широких верств населення.

Провідний хокеїст NHL Уейн Гретцкі, на прізвисько "Великий", так і не закінчив середньої школи, але став найпопулярнішою людиною Канади і "символом її можливостей" за межами країни. За свідченнями канадських засобів масової інформації унікальність Гретцкі полягає в тому, що його ім'я на вустах п'яти поколінь канадців: бабусі і дідусі хотіли б, щоб він був їх онуком; батьки хотіли б мати такого сина; однолітки раді були б мати такого товариша; для підлітків - він кумир і приклад для наслідування; маленьким дітям залишається жалкувати, що він не їх батько.

Уейн Гретцкі встановив 61 рекорд NHL. Він 9 разів визнавався найціннішим гравцем, 10 разів - кращим бомбардиром сезону. Уейн Гретцкі запаливав Олімпійський вогонь на іграх в Ванкувері – 2010 р. 18 квітня 1999 р. завершив свою кар'єру. Через 7 місяців його ім'я було внесене в Хокейний зал слави. Для нього було зроблене виключення, оскільки, щоб потрапити в зал слави має пройти не менше ніж три роки. Номер 99 закріплений за ним в NHL назавжди.

Для багатьох американців спорт формує первинне уявлення про життя і світ. Саме в спорті найбільше проявляються такі важливі цінності американського суспільства як рівність шансів на успіх, досягнення успіху, бажання бути першим, конкуренція.

В той же час професійний спорт має і низку суттєвих негативних рис. Агресивність, шахрайство, допінг-наркотики, надмірні навантаження. Оскільки у професійному спорті високий спортивний результат є засобом досягнення матеріальних благ та отримання максимальних прибутків, то поширення набуває ціннісна орієнтація, девіз котрої - "Перемога - єдина мета". Це, у свою чергу, стимулює такі негативні явища як: невідповідність рухової активності і біологічних можливостей організму (перевантаження); вживання стимулюючих засобів; виникнення конфліктних ситуацій і надмірна агресивність внаслідок великої

емоційності змагань та престижності спортивного результату (цьому певною мірою сприяє і надмірна агресивність глядачів). Прикладом надзвичайного прояву агресивності і жорстокості є поведінка ексчемпіона світу серед боксерів-професіоналів суперважкої вагової категорії Майка Тайсона в матчі-реванші з чемпіоном світу Евандером Холіфілдом, що відбувся 28 червня 1997 р. Під час поєдинку він відкусив суперникові шматочок вуха. Щоправда, Тайсону було зараховано поразку, не виплачено 10% гонорару та дискваліфіковано на невизначений час. Агресія і насильство, що штучно насаджуються у професійному спорті, є результатом розрахованих дій, котрі спрямовані на експлуатацію низьких інстинктів людини. Таким чином агресія і насильство у професійному спорті стали своєрідним товаром, предметом споживання, котрий постачають клуби-фірми на ринок масової видовищної культури. Наприклад, тренер команди NHL "Лос-Анджелес кінгз" Дон Перрі перевів Пола Малвея до фарм-клубу лише за те, що він відмовився виконати його наказ взяти участь у бійці, котра виникла на майданчику. Занесеного до "чорного списку" П.Малвея у подальшому жоден клуб NHL не взяв на роботу. Сумну статистику наслідків агресивності у професійному боксі наводить американський журнал "Ринг". Понад 500 боксерів загинули безпосередньо на рингу, або внаслідок травм, що отримали в ході боксерських поєдинків. "Рекордним" вважається 1953 р. - 22 поєдинки з летальним наслідком. Останнім часом різко зросла кількість смертельних випадків у футболі під час тренувань і змагань та безпосередньо після них. За даними італійського судді Гуаріньєлло за останні 30 років лише в „Серії А” померло внаслідок вживання допінгу 30 футболістів.

За офіційними даними близько половини професійних футболістів США вживають наркотики. Джон Грабовскі з Національного інституту по боротьбі з наркоманією відмічає, що атлети вживають наркотики з розрахунком перемогти. Ця ідея, в решті решт, йде від керівництва клубів. Воно платить великі гроші за перемоги, і для їх досягнення, вважають гравці, всі засоби добрі. Але раніше, чи пізніше приходить розплата. Колишній кумир вболівальників Дон Різ писав у своїй сповіді що ненавидить лігу, футбол, саму гру - все те, що пронизане наркотиками. Він бачив як гинули команди. Йому довелося грати за команду Нью-Орлеана саме в той час, коли наркотики стали загальною пристрасстю. Гравці нюхали кокаїн в роздягальнях перед грою, в перервах, а вночі вешталися вулицями у пошуках нових і нових доз. Він був одним з них. Але не слід думати, що футбол це виняток. Так, в сезоні 1981/82 рр. чотири гравці бейсбольної команди "Брюерс" і два гравці баскетбольного клубу "Бакс" були під слідством за звинуваченням у торгівлі наркотиками. Важко навіть перерахувати імена спортсменів, які стали жертвою наркоманії і опинилися за ґратами. Серед них і олімпійський чемпіон, экс-рекордсмен світу з бігу на 100 м, а у подальшому професійний футболіст Боб Хейєс. Щоправда, останнім часом професійні ліги розгорнули боротьбу з

застосуванням стимуляторів. Так, в NBA функціонує спеціальний реабілітаційний центр в місті Пасадена, де пропонують пройти лікування тим, кого викрили у вживанні допінгів вперше. При повторному викритті - спортсмена дискваліфікують на два роки. Для тих, хто попадеться в третє - встановлена пожиттєва дискваліфікація [Сигов Ю., 1989].

Активізує боротьбу з вживанням допінгу і ФІФА. У 2004 р. сталися два гучні скандали в англійській Прем'єр-лізі. За неявку на допінгконтроль було дискваліфіковано на шість місяців гравця клубу „Манчестер Юнайтед” Ріо Фелдінанта. Гравця „Челсі” і національної збірної Румунії Адріана Муту за вживання допінгу дискваліфіковано на сім місяців, оштрафовано на 20 тисяч фунтів стерлінгів і відраховано з команди.

24 серпня 2012 р. 7-разовий переможець "Тур де Франс", бронзовий призер Ігор Олімпіади в Сіднеї, Ленс Армстронг був дискваліфікований на все життя і позбавлений всіх титулів переможця Тур де Франс. Він завершив свою кар'єру в 2011 р. 14 червня 2012 р. Американська антидопінгова Агенція звинуватила його у вживанні, розповсюдженні і пропаганді допінгу.

В січні 2008 р. Міжнародна федерація тенісу винесла рішення про дискваліфікацію на 2 роки першої ракетки світу, 5-разової переможниці турнірів Великого Шлему, швейцарської спортсменки Мартіни Хінгіс. Під час турніру в Уїмбилдоні в її крові знайшли кокаїн. Вона була позбавлена призових грошей Уїмбилдону і очків. За час розгляду справи Мартіна Хінгіс пішла зі спорту.

В 1996 р. NHL також ввела нові правила боротьби зі вживанням допінгів. Якщо спортсмен сам зізнається, що вживає наркотики то його ім'я буде триматися в таємниці, але він зобов'язаний буде пройти курс лікування. При повторному порушенні його буде дискваліфіковано на період лікування без збереження зарплати. Третє порушення карається дискваліфікацією на півроку без збереження зарплати. При цьому спортсмен повинен пройти курс лікування. Четверте порушення - дискваліфікація на рік без збереження зарплати і без надання права на курс лікування. Ці правила погоджені з Асоціацією гравців NHL.

Можливість швидкого збагачення у професійному спорті спонукає деяких спортсменів до шахрайства. Так, ще в 1964 р. англійський журналіст П.Кемплінг на сторінках газети "Санді піпл" викрив групу шахраїв, котрі заробляли на футбольному тоталізаторі. В афері брали участь кілька відомих футболістів, у тому числі два гравці збірної Англії - півзахисники Тоні Кай і Пітер Суон. Вони брали участь у підтасовці результатів матчів (певний рахунок зустрічі) і за це попали до в'язниці.

В 1980 р. стався один з найгучніших скандалів в італійському футболі. Генеральний прокурор Італії порушив кримінальну справу проти 33 футболістів, які були замішані в організації „договірних” матчів. Внаслідок розгляду справи в суді клуби „Мілан” і „Лацио” було позбавлено права виступати в „Серії А”, а багатьох футболістів, у тому числі одного з

кращих форвардів італійського футболу, Паоло Россі, дискваліфіковано на тривалі терміни.

У 2004 році в італійському футболі знову виникла аналогічна ситуація. Дисциплінарна комісія футбольної ліги звинуватила 40 гравців і 12 клубів різних дивізіонів у змовах щодо досягнення фіксованих (договірних) результатів у матчах.

В порушеннях закону звинувачувалися не лише спортсмени. В лютому 1997 р. добровільно пішов до в'язниці відомий французький бізнесмен, президент футбольного клубу "Олімпік" Бернар Тапі, якого звинуватили у купівлі "перемог" свого клубу.

В липні 2007р. ФБР організувало розслідування, проти судді NBA Тіма Донахі. Донахі страждав на ігрову залежність – робив ставки на матчі, які сам обслуговував. Своїми діями він впливав на хід і результати гри. Його засудили на 15 місяців ув'язнення. В ході розслідування було з'ясовано, що всі 56 суддів хоча б один раз порушували договір на заборону їх участі в азартних іграх, більше половини підтвердили, що робили ставки в казино.

Шахрайство спостерігається не тільки в ігрових видах професійного спорту. За відмивання коштів, що отримані від промоутерів за просування їх боксерів у рейтингу IBF, а також за приховування цих прибутків від податкового відомства на 22 місяці засуджено колишнього президента Міжнародної федерації боксу Роберта Лі-старшого.

Грубість і насильство у професійному спорті фактично закладено у дихотомії виробник–споживач, провідній формулі ринкових відносин. Споживачі (глядачі) бажають бачити більше жорстокості, тому виробники (власники клубів, менеджери, тренери та спортсмени) її постачають. Вони стараються тримати глядачів у стані "захоплюючого задоволення".

На прикладі футбольної етики виховується підрастаюче покоління США "Накажи нападника", "Будь бійцем", "Змусь суперника боятися", "Пам'ятай завжди – програш ніщо, перемога все" – такі поради можна знайти в книзі "Правила успішної гри в футбол для дітей" (американський футбол).

Виходячи з викладеного мета професійного спорту полягає в досягненні максимальних прибутків у сфері надання спортивних послуг населенню.

Поряд з цим оптимальне його функціонування, як специфічного суспільного явища можливе лише за умови розв'язання низки провідних завдань:

- 1) задоволення потреб у розвагах;
- 2) формування, збереження та актуалізація суспільних цінностей;

- 3) відтворення змагальних відносин, що характерні для сучасного суспільства;
- 4) популяризація спорту;
- 5) залучення членів суспільства до занять спортом.
- 6) вдосконалення системи відбору обдарованих спортсменів;
- 7) пошук нових засобів і методів підготовки спортсменів;

Професійний спорт, як суспільне явище - це різновид підприємницької діяльності у сфері індустрії розваг. Його мета полягає в отриманні якомога більших прибутків. Разом з цим професійний спорт розв'язує низку важливих соціальних завдань. Професійний спорт - явище суперечне, котрому притаманні як позитивні, так і негативні риси.

Держава і професійний спорт

Сьогодні вже ні в кого не виникає сумніву стосовно впливу держави на формування та розвиток спорту у тій чи іншій країні. Це витікає з того, що спорт є невід'ємною частиною життя сучасного суспільства. Мотиви і зони впливу держави на спорт досить різноманітні і зумовлюються низкою факторів. Це тип державного устрою та історичні традиції держави, політичні і соціально-економічні умови, система суспільних і культурних цінностей, демографічні та освітні чинники, релігія тощо. Проте головним фактором є домінуюча у певній країні соціальна філософія, яка багато в чому визначає існуючу модель спорту і організаційну структуру спортивного руху.

Уряд багатьох країн розглядає спорт як засіб підвищення національної свідомості, економічного і соціального розвитку. Вони приймають нормативні акти, які підтримують, контролюють і регулюють діяльність спортивних організацій. Органи державної влади допомагають установам, які займаються підготовкою кваліфікованих спортсменів, забезпечують фінансування національних спортивних організацій, підтримують організаторів масштабних спортивних заходів і сприяють будівництву спортивних споруд. Натомість держава вимагає, щоб спорт був масовим, доступним всім ланкам населення, агітував за здоровий спосіб життя, виступав проти азартних ігор, вживання алкоголю і наркотичних засобів. На державному рівні діяльність спортивних організацій регулюється законами і проведенням ліцензування в таких галузях як оподаткування, боротьба з дискримінацією, трудові взаємовідносини і корпоративне керівництво.

Держава завжди відігравала важливе значення в наданні населенню спортивних можливостей. Олімпійські Ігри Стародавньої Греції і інші спортивні змагання фінансувалися і організовувалися давньогрецькими

полісами. В часи Середньовіччя в Європі монархи влаштовували різноманітні турніри і військові ігри для вдосконалення військової майстерності дворян. В ході індустріалізації держава все більш активно займалася питаннями спорту. Наприклад, в США більшість шкіл і коледжів, які фінансуються з державних фондів, будують спортивні об'єкти, від невеликих полів і критих залів до стадіонів на 10-80тис. глядачів.

Держава має в своєму розпорядженні різноманітні міри впливу на структуру і масштабність спорту. Проте, ступінь і форма державної підтримки в кожній країні свої, вони залежать від домінуючої політичної ідеології і від того наскільки велике значення приділяється спорту в суспільстві. Досвід показує, що провідна роль в розвитку як аматорського так і професійного спорту належить керівництву держави. Створюючи спортивні об'єкти і інфраструктуру, фінансуючи спортивні програми, воно заохочує громадян до занять спортом, що приносить користь не лише здоров'ю населення, а і суспільству в цілому, сприяє успішному виступу спортсменів на міжнародних змаганнях тим самим підвищуючи авторитет країни на міжнародному рівні.

Ставлення держави (влади) до розвитку професійного спорту в багатьох країнах є більш складним і неоднозначним, чим ставлення до спорту взагалі. Воно складалося під впливом спочатку англійської, а потім олімпійської концепції "аматорства". Практично до середини 1970-х років в більшості країн світу спостерігалось негативне ставлення до професійного спорту. Воно підтримувалося урядами багатьох країн і передусім країн колишньої соціалістичної співдружності.

У другій половині 1970-х років процес комерціалізації спорту значно активізувався, а в 1980-і роки став незворотнім. Ставлення до професійного спорту з негативного почало змінюватися на позитивне. Рішення МОК про допуск до Олімпійських ігор професійних спортсменів остаточно змінило ставлення до нього, насамперед, колишнього СРСР і східноєвропейських країн.

Історично склалися три моделі професійного спорту – американська, європейська і в якійсь мірі своєрідна азійсько-латиноамериканська.

Американська модель професійного спорту, що має більш ніж 135-річну історію, складалася і розвивалася до 60-х років ХХ ст. як самостійна сфера розважального бізнесу, щоправда, при досить уважному ставленні держави до його розвитку. Мова йде про рішення Верховного суду США у 1922р. про звільнення професійного бейсболу з під дії антитрестівського закону Шермана. Це рішення зіграло величезну роль у розвитку професійного спорту в США, оскільки професійні ліги з інших видів спорту (американський футбол, баскетбол, хокей) за принципом прецеденту також користувалися цим звільненням. Саме у 1920-х роках закладалася організаційна структура американського професійного спорту,

формувалися джерела його фінансування, ставлення американців і держави до спорту. Професійний спорт в США - це перш за все бізнес. Наприклад, в ігрових видах спорту це об'єднання фірм-клубів, головною метою яких є отримання прибутку. У той же час він продовжує залишатися складовою частиною американського спорту як соціального інституту, в межах якого відтворюється основний тип змагальних і комерційних відносин, що характерні для американського суспільства. При цьому комерційні інтереси переважають спортивні. На організаційну структуру американського професійного спорту має вплив специфіка ведення спортивного бізнесу, яка накладає свій відбиток на його правове регулювання. Саме заходи правового регулювання визначають вплив держави на професійний спорт. Не випадково з 1950 по 2000 рр. Сенат і Конгрес США розглянули понад 420 законопроектів що пов'язанні з професійним спортом, зокрема з телетрансляціями змагань і переїздом команд з одного міста до іншого. Робилися також спроби проведення реформ професійного спорту: в 1951 р. – професійного боксу, в 1965, 1970, 1979 і 1983 рр. – стосовно інших видів професійного спорту. Всі вони не мали реальних наслідків, оскільки Конгрес не хотів брати на себе відповідальність за встановлення контролю над професійним спортом, вважаючи його об'єктом приватного підприємництва. Довгий час в США існувала думка про незалежний від держави економічний розвиток професійного спорту. Цю думку старалися підтримувати і керівники професійних ліг. Так, колишній президент NHL Дж. Зіглер (1977–1985 рр.) зазначав, що характерні для економіки країни спади і підйоми не впливають на розвиток професійного спорту. Однак про незалежний економічний розвиток, наприклад ігрових видів професійного спорту, не може йти мова, якщо більше за 80% професійних команд вищих ліг з американського футболу, бейсболу, баскетболу та хокею грають на муніципальних стадіонах і палацах спорту, і сплачують невелику, а деякі просто символічну суму за оренду цих споруд. Істотні пільги від федерального податкового управління мають професійні клуби і при продажу квитків. Відомо, що до 70–80% квитків на ігри професійних команд у вище названих чотирьох лігах складають сезонні абонементи, значну частину яких купують фірми і корпорації за статтею "ділові зустрічі", а отже без сплати податків. Держава тільки на цій "операції" щорічно втрачає у вигляді податків мільйони доларів, оскільки на придбання квитків глядачами, включаючи фірми і компанії, витрачається біля 5 млрд доларів на рік. Отож говорити про незалежний від держави характер розвитку професійного спорту в США не доводиться. Як і будь-який бізнес, професійний спорт певною мірою знаходиться під контролем держави, яка хоч і не фінансує його, але створює пільгові умови для розвитку і здійснює опосередковану фінансову підтримку.

Американський професійний спорт залишає подвійне враження. З одного боку, це могутня індустрія шоу-бізнесу, що притягує до себе увагу переважної більшості американців і забезпечує фантастичні заробітки

численним професійним спортсменам, а з іншого – це сфера діяльності, що суттєво обмежує соціальну свободу людини, яка правда, добровільно йде на це. Заробітки спортсменів навіть в умовах американського бізнесу штучно завищені і не відповідають, на думку фахівців, результатам праці спортсменів. Про це, зокрема, свідчать події в NHL. Вперше, з моменту її створення у 1917 р., не відбувся сезон 2004/2005 рр. із-за об'явленого адміністрацією ліги локауту. За словами комісонера NHL Гарі Беттмена в сезоні 2003/2004 рр. видатки на хокеїстів сягнули 75% від річного прибутку, а ліга може бути рентабельною лише коли вони будуть до 54%. На таке зменшення прибутків хокеїстів не погодилась профспілка і, як наслідок, не було підписано нову Колективну угоду (термін дії попередньої закінчився у 2004 р.). Отже керівників ліг, клубів і самих спортсменів цікавлять передусім матеріальні міркування, які мають величезний вплив на організаційну структуру і систему проведення змагань. **Держава в розвитку американського професійного спорту знаходиться немов би на задньому плані. Однак вона завжди готова прийти на допомогу, якщо нехтуються інтереси споживачів, тобто рядових американців.**

Аналіз діяльності професійних ліг показує, що практично всі групи людей, які беруть участь у бізнесі – керівники ліг, власники команд, менеджери і тренери, з одного боку, спортсмени, їхні агенти і асоціації гравців ліг – з іншого, діють заодно. Хоч між ними немає повної злагоди і солідарності, у них є спільні інтереси, пов'язані з отриманням прибутків. Виходячи з цього потрібно розглядати їх взаємовідносини, які регулюються різними правовими актами, прийнятими державою. У цьому в основному полягає роль держави в розвитку американського професійного спорту.

Організаційна структура і економічна основа більшості професійних видів спорту в європейських країнах значно відрізняються від північноамериканської. У тих видах спорту, змагання з яких проводяться під егідою міжнародних асоціацій і федерацій (бокс, велоспорт, гольф, теніс та інш.), відмінностей досить мало, а в командних ігрових видах спорту вони досить суттєві. Це торкається, передусім, ролі держави в особі місцевих органів влади, які, на відміну від США, беруть активну участь в долі професійних команд і спортсменів у своєму місті або регіоні.

У більшості європейських країн тільки футбол розвивається на професійній основі. Інші види спорту (баскетбол, волейбол, хокей тощо) функціонують на напівпрофесійній основі і лише в деяких країнах – на професійній. Серед країн, де по-справжньому культивується професійний футбол, назвемо Великобританію, Бельгію, Німеччину, Голландію, Іспанію, Італію, Францію. У Данії, наприклад, перша професійна команда "Брендбю" (Копенгаген) з'явилася тільки в 1986 р. За нею пішли команди "Орхус" і "Одене". Наприкінці 1980-х років ще п'ять клубів були

напівпрофесійними, а інші залишалися аматорськими. Аналогічна ситуація у футболі Норвегії, Швеції та інших країнах.

Професійний баскетбол досить розвинений, переважно в Іспанії та Італії, волейбол – в Італії та Франції, хокей – у Швеції, Фінляндії, Росії. Більшість команд високого класу в цих видах спорту в багатьох європейських країнах напівпрофесійні.

На відміну від американських команд MLB, NBA, NFL і NHL, джерелами фінансування яких є власні маркетингові програми (продаж квитків, прав на телетрансляції, прибутки від концесій споруд, ліцензійна діяльність тощо), фінансування європейських професійних клубів здійснюється на іншій основі. Це, передусім, допомога муніципальних рад і спонсорів. Держава в особі місцевих органів влади бере активну участь у фінансуванні діяльності професійних команд і окремих спортсменів.

Аналіз стану професійного спорту в європейських країнах показує, що місцеві органи влади підтримують переважно футбол та деякі інші ігрові види спорту. Наприклад, у Франції найбільш суттєву фінансову допомогу отримують спортивні клуби, що мають професійні команди з ігрових видів спорту, зокрема футболу, регбі та баскетболу. Так, в сезоні 1992/93 рр. тільки команди першого дивізіону футбольної ліги отримали понад 323 млн франків, що становило 15,7 % їхніх бюджетів. У сезонах 1995–1998 рр. надходження від спонсорів і реклами в бюджетах футбольних команд першого дивізіону перевищили 20%. Надходження від місцевих адміністрацій до футбольних клубів другого дивізіону досягають 50–60% їхніх річних бюджетів.

Футбольні клуби Франції як товариства зі змішаною економікою або як товариства зі спортивними цілями. У обох випадках вони займаються комерцією, а отже, підлягають оподаткуванню. Держава стягує відповідні прямі і не прямі податки, зокрема мито на видовище. Однак основне податкове навантаження професійних клубів, біля половини всіх податкових відрахувань, складають податки на зарплату.

Отже, організація професійного футболу у Франції досить сильно регламентована не тільки статутами Національної футбольної ліги та Федерації футболу Франції, але і державним законодавством.

Особливістю **азійсько-латиноамериканської моделі** професійного спорту є його розвиток переважно на державному рівні. Проте власниками клубів можуть бути як приватні так і державні організації.

В окремих країнах світу (Нігерія і Китай) футбол розвивається на державній основі. Футбольні клуби в Японії організовані як акціонерні товариства, пайовиками яких стали не тільки великі корпорації і фірми, але і місцеві органи влади, об'єднання вболівальників і різні асоціації.

В США, європейських країнах і деяких країнах азіатського і

африканського континентів держава бере участь у формуванні і розвитку професійного спорту.

В США держава впливає на розвиток професійного спорту передусім формуванням його правової основи і лише опосередковано надає фінансову підтримку.

В більшості інших країн світу влада поряд з розробкою спортивного законодавства бере безпосередню участь у фінансуванні найбільш популярних і престижних видів професійного спорту.

Міжнародні спортивні організації і професійний спорт

Практично до 1970-х років професійний спорт стояв осторонь від міжнародного спортивного руху. Лише в деяких видах спорту (футболі, боксі, велосипедному спорті, хокеї, баскетболі, тенісі та фігурному катанні) він вийшов за національні та регіональні межі [Гуськов С., 1991]. В 1972 р. відбулася перша серія матчів збірних команд NHL та колишнього СРСР з хокею. Це було не тільки захоплюючим видовищем, а й сприяло взаємозбагаченню європейського та північно-американського хокею. В олімпійському хокеї було введено силову боротьбу по всьому майданчику, а професіонали віддали належне комбінаційній грі.

Останні десятиліття внесли значні корективи у ставлення міжнародних та національних спортивних організацій до професійного спорту. Відбулася ґрунтовна переоцінка його ролі і місця у сучасному суспільстві. Змінилися і погляди на концепцію аматорства та професіоналізму. Старе вузьке тлумачення понять "аматор" і "професіонал" залишилось у минулому. На теренах колишніх країн соціалістичної співдружності, котрі у минулому негативно ставилися до професійного спорту, почали активно розвиватися окремі його види. Створилися об'єктивні передумови до співпраці структур професійного спорту та міжнародних спортивних організацій.

Першість у юридичному об'єднанні зусиль в розвитку аматорського та професійного спорту належить **Міжнародному союзу велосипедистів (UCI)**, який було засновано у 1900 році. До 1965 р. під його егідою розвивався як аматорський так і професійний велоспорт. В 1965 р. в структурі UCI сформовано дві федерації: Міжнародна аматорська федерація велосипедного спорту (FIAC) та міжнародна федерація професійного велосипедного спорту (FIPC). Обидві федерації автономні в технічних, дисциплінарних та адміністративних питаннях лише настільки, наскільки це не вступає у протиріччя зі статутом та регламентами UCI. Їх статути, а також зміни і доповнення до них стають чинними лише після

затвердження керівним комітетом UCI, до складу якого входять 10 членів: президент і генеральний казначей та по 4 члени від FIAS і FIRC. Демократичність формування керівного органу UCI та позитивні зміни у ставленні МОК до професійного спорту дозволили Міжнародному союзові велосипедистів на початку 1990-х років розробити спільний календар змагань де залежно від їхнього рейтингу могли брати участь лише гонщики-професіонали або змішані команди, або тільки непрофесіонали. Цим вони узаконили відкриті змагання і створили передумови до вдосконалення спортивної майстерності гонщиків-непрофесіоналів. Окрім організації змагань для кваліфікованих велосипедистів UCI опікується розвитком дитячого та юнацького велосипедного спорту. В статуті UCI відсутній запис, що визначає статус аматорства.

Міжнародна федерація футбольних асоціацій (FIFA) заснована в 1904 р. До її складу входять шість регіональних організацій: Європейський союз футбольних асоціацій (UEFA), Азіатська та Африканська футбольні конфедерації, Конфедерації футболу Північної та Центральної Америки і Карибського моря, Південної Америки, Австралії і Океанії. Федерація займається розвитком аматорського та професійного футболу і на відміну від інших федерацій не поділяє спортсменів на аматорів та професіоналів. Вони класифікуються в міжнародному футболі за віком та рівнем майстерності (футболісти, що виступають у Кубку світу, Олімпійських іграх, молодіжних та юнацьких чемпіонатах світу).

Професійний баскетбол до 1988 р. не мав своєї міжнародної структури. В 1988 р. в США створена Світова баскетбольна асоціація, що об'єднує 7 північно-американських та 8 європейських команд. У 1990-х роках створено Європейську професійну лігу та східно-європейську баскетбольну лігу. Після того як міжнародна федерація баскетболу прийняла рішення про допуск баскетболістів-професіоналів до ігор Олімпіади 1992 р., вона стала цікавитися і професійним баскетболом, провідну роль в якому відіграє Національна баскетбольна асоціація (NBA) США. Слід відзначити, що участь в Олімпійських турнірах професійних баскетболістів сприяв підвищенню рівня олімпійського баскетболу.

Міжнародна федерація тенісу (ITF) заснована в 1912 р. Вона визнає і аматорів, і професіоналів. З 1968 р. розпочалися регулярні зустрічі аматорів та професіоналів. Перший відкритий турнір з тенісу було проведено 21 квітня 1968 р. в англійському місті Борнмут [Laver R.,1971]. В цьому ж році став відкритим один з чотирьох турнірів Великого шлему – WIMBLEDON. В подальшому всі великі турніри стали відкритими. В 1972 р. провідні тенісисти світу започаткували Асоціацію тенісистів-професіоналів (АТР), а наступного року створена і жіноча асоціація професійного тенісу (WTA). Ці три організації і є флагманами світового тенісу. Тепер ITF, АТР та WTA мають спільний календар змагань.

У професійному боксі на сьогодні немає єдиної організації яка б очолювала його розвиток у світі. До 1980-х років, існувало дві організації:

Всесвітня боксерська асоціація (WBA) і Всесвітня боксерська рада (WBC). В 1983 р. з'явилася Міжнародна боксерська федерація (IBF), а в 1988 р. Всесвітня боксерська організація (WBO) [Левенштейн І., 2003]. Усі вони проводять змагання за своїми версіями. Наявність різних боксерських організацій, розіграші величезної кількості чемпіонських титулів (чемпіони світу, континентальні та інтерконтинентальні чемпіони у 17 вагових категоріях за кожною версією) негативно позначаються на об'єктивності визначення кращих боксерів. Становище ще більше ускладнюється тим, що кожна із провідних міжнародних організацій професійного боксу складає свої рейтинги найсильніших боксерів. Найсильнішими їх можна вважати досить умовно, оскільки на місце у рейтингу певного боксера суттєво впливають авторитетні промоутери (Дон Кінг, Боб Арум та ін.) і телекомпанії, що викупили права на трансляції боксерських поєдинків за певною версією.

В гольфі існує також кілька міжнародних організацій: Асоціація професійних гравців в гольф; Асоціація професійного гольфу для жінок; Асоціація професійного гольфу короткими ключками.

За ініціативи американських спортивних бізнесменів з Національної футбольної ліги (NFL) **в 1991 р. створена Світова ліга з американського футболу**. До неї входять 6 північноамериканських команд та 4 європейські: з Барселони, Франкфурта, Мілана і Лондона.

Окрім всесвітніх міжнародних професійних організацій існують і регіональні. Це, насамперед, Національна хокейна ліга (NHL), що діє в Північній Америці з 1917 р. і об'єднує американські та канадські команди. NHL на відміну від NFL та NBA, виступає проти створення Всесвітньої хокейної ліги.

Бурхливий розвиток професійного спорту і розуміння того, що аматорський (олімпійський) спорт не відповідає змісту поняття "аматор" кінця XIX - початку XX ст. змусили керівництво МОК прийняти рішення (1986-1987 рр.) стосовно допуску професіоналів з окремих видів спорту до Олімпійських ігор. Імовірно їх кількість у майбутньому буде збільшуватися.

Аналіз впливу професійного спорту на ідеали олімпізму та напрямів розвитку міжнародного спортивного руху свідчить, що практично до кінця 1980-х років, керівники професійного спорту (за деяким винятком) не висловлювали своєї думки стосовно допуску професіоналів до Олімпійських ігор та ролі професійного спорту в міжнародному спортивному житті. Вони вважали, що чемпіонати і кубки серед професіоналів є вершиною спортивної майстерності. Але в кінці 1980-х років ситуація суттєво змінилася. Практично у всіх провідних професійних лігах з'явилися нові підрозділи, котрі пов'язані з проведенням міжнародних програм, і в першу чергу з маркетингом на Європейському і азіатському ринках. Перш за все це стосується NFL, MLB, NBA та NHL [Гуськов С., 1991]. Ставлення керівників окремих видів професійного

спорту, насамперед в США, до участі їхніх спортсменів в Олімпійських іграх з негативного змінилося на позитивне. Якщо раніше тільки президент NHL Дж.Зіглер підтримував цю ідею, наприкінці 1980-х років, її активними прибічниками стали і комісionери NBA та MLB (відповідно Д.Стерн і Ф.Вінцент). В 1997 р. NHL прийняла безпрецедентне рішення - зробити паузу в регулярному чемпіонаті ліги на період участі хокеїстів-професіоналів у Зимових Олімпійських іграх в Нагано у складах національних збірних команд. Аналогічної домовленості було досягнуто між МОК та NHL і на час проведення Зимових Олімпійських ігор 2002 та 2006 рр.

Таким чином, у зв'язку зі створенням міжнародних спортивних організацій у професійному спорті та допуском професіоналів до участі в Олімпійських іграх, професійний спорт не тільки юридично, але й фактично стає невід'ємною складовою частиною міжнародного спортивного руху. Процес інтеграції, перш за все американського професійного спорту, зумовлений низкою об'єктивних чинників. З одного боку - економічні закони змушують функціонерів ліг вести пошук нових ринків збуту своєї "продукції", оскільки можливості внутрішнього ринку не безмежні. З іншого - Олімпійські ігри наприкінці ХХ ст. набули такої популярності, що успішні виступи в них професіональних спортсменів стають додатковою безкоштовною рекламою для відповідної ліги. У свою чергу, зростання популярності, а отже і економічної ефективності Олімпійських ігор, сприяє участі у них видатних професіональних спортсменів. Позитивні зміни у ставленні МОК до професійного спорту зумовлені також зростанням його соціальної значущості та комерціалізацією самого олімпійського руху. Останнім часом провідні професійні спортивні ліги, клуби та окремі спортсмени все ширше беруть на себе обов'язки з розвитку відповідного виду спорту, здійснюють різноманітні програми добродійної діяльності [Линець М., 2003].

Отже, професійний спорт дедалі більше стає складовою частиною міжнародного спортивного та олімпійського руху. Аналіз його розвитку в США, Англії, Італії, Франції та інших країнах показує наявність закономірної тенденції: професійний спорт успішно розвивається там, де є міцна основа аматорського спорту. Проте, якщо раніше їхні взаємовідносини часто були антагоністичними, то тепер ці протиріччя поступово згладжуються.

У недалекому майбутньому імовірно відбудуться структурні зміни в існуючих і будуть створені нові міжнародні спортивні організації.

До початку 1970-х років взаємовідносини професійного та олімпійського спорту багато в чому були антагоністичними.

Наприкінці ХХ ст. сформувалися об'єктивні передумови до співпраці між провідними професійними спортивними лігами та

Міжнародними спортивними федераціями і МОК. Внаслідок цього професійний спорт активно розширює свою співпрацю з міжнародним спортивним рухом.

Є підстави вважати, що найближчим часом відбудуться структурні зміни в існуючих і будуть створені нові міжнародні спортивні організації на основі інтеграції професійного спорту до міжнародного спортивного руху.

2. Загальні соціальні функції професійного спорту

Спорт взагалі, і професійний спорт зокрема, є потужним соціальним явищем, що тісно пов'язане з різними галузями діяльності. Тому функції професійного спорту характеризуються великою різноманітністю та багатоплановістю. Виходячи з цього доцільно розрізнити загальні та специфічні функції професійного спорту [Серебряков А., Пономарев Н. 1987; Гуськов С., 1991; Платонов В., Гуськов С., 1994; Линець М., 1998; Профессиональный спорт, 2000 та інші].

До загальних функцій відносяться такі, що лише частково притаманні професійному спорту і більш ґрунтовно реалізуються іншими галузями людської діяльності. Це такі функції – оздоровча, виховна, освітня, видовищна, рекламна, комунікативна тощо.

Оздоровча функція полягає у зміцненні здоров'я і підвищенні опірності організму до несприятливих впливів навколишнього середовища за рахунок раціонально організованої рухової активності. Заняття спортом дозволяють забезпечити оптимальний рівень розвитку рухових якостей та життєво важливих органів і систем організму людини, досконале володіння необхідними руховими вміннями і навичками. Цього вимагає характерна для спорту настанова на досягнення якомога вищого результату.

Порівняно з іншими видами діяльності, що застосовуються для зміцнення здоров'я, спорт ставить найвищі вимоги до функціональних можливостей організму, а отже і найбільшою мірою сприяє їхньому розвитку. Проте надмірні навантаження можуть призвести до цілком протилежного ефекту - втрати здоров'я. Тому звичайно ця функція реалізується лише за умови адекватності тренувальних та змагальних впливів біологічним можливостям організму конкретного спортсмена.

Виховна функція полягає у формуванні в людини морально-етичних цінностей демократичного суспільства. Серед великого розмаїття ціннісних характеристик сучасного суспільства (особливо в США) соціологи надають перевагу таким: індивідуальні досягнення в результаті наполегливої праці; прагнення до перемоги за умов конкуренції; прагнення до вищого соціального статусу і матеріального забезпечення при тотожності можливостей і дотриманні правил.

В основі системи ціннісних орієнтацій масової свідомості лежить ідея "індивідуального успіху", котрий сприймається як успіх чисто особистий, де на перший план виступає не суспільне благо колективу, а успіх окремої людини. Найбільш цінна особистість це та, що досягла статусу і матеріального стану завдяки власним зусиллям у змагальних умовах. Для досягнення успіху необхідні три основні чинники: здатність до кропіткої і наполегливої праці; постійна спрямованість до перемоги у конкурентній боротьбі; адекватна винагорода. Саме ці чинники яскраво проявляються у професійному спорті. Спортсмени-професіонали своїм прикладом демонструють можливості людини в досягненні особистого

успіху і вони є прикладом для наслідування, особливо для молоді. Спорт сприяє формуванню особистості, програми її поведінки. Реалізується це через необхідність наполегливо і свідомо тренуватися, змагатися, дотримуватися правил для досягнення якомога більшого успіху. Змагання перетворилося на головну соціальну цінність, що існує у суспільстві як стимул в поведінці. **Спорт відтворює, стверджує і ритуалізує змагання, як важливий чинник успіху в різних галузях життя.**

Спорт має виховне значення не тільки для тих, хто ним безпосередньо займається. Уболівальники - це не пасивні спостерігачі, вони є співучасниками, суттєвим компонентом відповідного функціонування інституту спорту як для суспільства в цілому, так і для індивіда.

Завдяки своїй популярності та доступності сприйняття спорт формує початкову уяву про світ і життя у більшості людей. Заняття спортом сприяють вихованню чесності, шляхетності, вірності партнерам по команді, поваги до правил і суперника, здатності до співпраці. Спорт суттєво впливає на суспільну свідомість, залучає людей до дотримання етичних норм поведінки, звичаїв, поглядів, що домінують у суспільстві.

Спорт відіграє важливу роль у соціалізації особистості. Соціалізація особистості розглядається як соціальний процес, що спрямований на виховання і функціонування людини в суспільстві, підвищення її соціально-економічної ефективності відповідно до суспільних ідеалів. Соціалізація через спорт передбачає адаптацію особистості до складної системи цінностей, норм і принципів, що існують у певному соціально-політичному середовищі. Іншими словами через спорт людина навчається бути членом суспільства, сприймати загально визнані цінності, відношення і форми поведінки. При цьому спорт має важливе значення в соціалізації як для спортсменів, так і для уболівальників [Кулешов А., 1984; Тейлор Ф., 1985; Гуськов С., 1988; Петровский В., и др. 1994; Пономарев Н., 1995; Линець М., 1998]. До основних елементів соціалізації уболівальника відносяться:

- 1) дисциплінованість (підтримують певний образ поведінки);
- 2) суперництво (сприймають перемогу улюбленої команди чи спортсмена як свій успіх, допускають поразку, але наполегливо вимагають справедливості поєдинку);
- 3) зовнішня відповідність (одягають відповідну одягу або окремі її елементи з почуттям гордості за свою команду);
- 4) інтелектуальна відповідність (набуття і демонстрація знань стосовно команди чи спортсмена);
- 5) формування характеру (хоч і допускається критичний підхід до оцінки команди, але вимагається беззастережна відданість їй, повага до травмованих спортсменів);

б) релігійність, забобони, ритуалізм (встають під час звучання національного гімну, скандують при виконанні бойової пісні, носять той самий одяг на кожному гру або якийсь талісман тощо);

7) націоналізм (почуття гордості від того, що виконується національний гімн; почуття захоплення від того, що на матчі присутні високопоставлені особи і політичні лідери).

Заняття спортом і спортивна мужність є чинниками, що мають значущий вплив на набуття високого соціального статусу. Заняття професіональним спортом розглядаються як еталон виховання мужності, прагнення до досягнення мети, засіб набуття сили, життєвого досвіду, самостійності та інших соціально важливих якостей.

Освітня функція полягає у набутті, передачі і розширенні нових знань, умінь, навичок. Спортивній діяльності, що спрямована на досягнення високих результатів, внутрішньо притаманний творчий, пошуковий, евристичний характер. Шлях до нових перемог - це одвічний пошук. Адже кожний, хто претендує на більш високе спортивне досягнення, має знайти нові способи збільшення і мобілізації потенційних можливостей організму, навчитися найефективніше їх використовувати. Подібно до гігантської творчої лабораторії спорт сприяє пізнанню можливостей людини. Створені у професійному спорті нові засоби та методи вдосконалення у подальшому застосовуються в аматорському спорті. Сказане характеризує суттєве значення спорту як діяльності, котра поглиблює знання щодо можливостей людини та розширює їхні межі. В цьому переважно і проявляється освітня функція спорту, що має вагому як особистісну, так і соціальну цінність.

Видовищна функція полягає у задоволенні потреб суспільства у розвагах. Спорт із давніх давен є надзвичайно популярним як видовище. Сучасні технічні засоби масових комунікацій, особливо телебачення, сприяли тому, що аудиторія спортивних видовищ постійно розширювалася. Відповідно зростав і вплив спорту на емоційний світ людства. В основі видовищної привабливості спорту лежать об'єктивно йому притаманні естетичні властивості. Життєстверджуюча сила спортивної діяльності, демонстрація у змаганнях вищих і гармонійних проявів фізичних і духовних якостей людини, справжня краса чесної, мужньої і безкомпромісної боротьби за перемогу, досконалість форм спортивних рухів викликають захоплення у глядачів і відповідають усім естетичним критеріям. Не випадково спорт широко відображений у різних видах мистецтва, а сам, у свою чергу, набув ряд ознак мистецтва. Популярність спорту як видовища пояснюється також особливою емоційною доступністю, гостротою переживань, а також універсальністю "мови спорту", що доступна практично кожній людині.

Рекламна функція полягає в популяризації різноманітних товарів, моди, послуг, способу життя тощо. Не випадково, що такі потужні корпорації як "Кока-кола", "Дженерал моторс", "Кодак" та багато інших

широко використовують спорт як засіб реклами. Водночас професійний спорт може виконувати рекламно-пропагандистські функції і стосовно самого себе. Так, успішні виступи збірної команди Німеччини з футболу у міжнародних змаганнях, в тому числі в чемпіонаті Європи 1996 р. сприяли тому, що в сезоні 1995/96 рр. до футбольних клубів вступили близько 203 тис. нових членів. Успішні виступи на професійному рингу у другій половині 1990 років братів Володимира та Віталія Кличків за даними Національної федерації боксу України, сприяли зростанню кількості боксерів в Україні на 40% у порівнянні з кінцем 1980 років.

Комунікативна функція полягає у зближенні та об'єднанні людей. Безпосередньо в процесі спортивної діяльності та у зв'язку з нею люди вступають у різноманітні відносини: суперництва і співдружності; між членами однієї команди і між конкуруючими командами; між спортсменами і спортивними суддями; між спортсменами та уболівальниками тощо. Сукупність цих взаємовідносин є визначальною основою формуючого впливу спорту на особистість.

Спорт сприяє зближенню і об'єднанню людей у певні організації на основі спільності інтересів і практичної діяльності. Спорт сприяє покращенню взаєморозуміння між народами. Не випадково Президент України Л.Кучма на зустрічі з українськими олімпійцями сказав, звертаючись до дворазової олімпійської чемпіонки Л.Подкопаєвої: "Ті секунди - справжні миттєвості істини, а твоя сльозинка, Лілю, я певен, більшою мірою прислужиться єднанню народу і зростанню могутності нашої Батьківщини, ніж сотні лекцій чи настанов про необхідність виховання патріотичних почуттів" [Спортивна газета, 10 серпня, 1996 р.].

3. Специфічні соціальні функції професійного спорту

Специфічні функції, що властиві професійному спортові: "клапан безпеки", моделювання поведінки, духовності, підтримання надії, індивідуалізації, відволікання, інтеграції [Гуськов С.,1988; Професиональний спорт,2000].

Функція "клапана безпеки". Її назва походить з висновку американського вченого Паксона, що спорт перетворюється на "запобіжний клапан" американського суспільства, через який випускається "пара соціального напруження". Функція "клапана безпеки" - полягає в тому, що висока емоційність професійного спорту дозволяє численній аудиторії глядачів та самих спортсменів "позбутися" негативної енергії, що накопичилася в організмі, напруженості і агресивних почуттів у загальноприйнятній формі. Підчас захоплюючих змагань, що можуть викликати радість і розпач, людина звільняється від внутрішнього напруження, що накопичується у повсякденному житті.

Спорт є засобом вивільнення не тільки існуючої в організмі людини войовничої агресії, але і засобом запобігання воєн. Тому "клапан безпеки"

є найголовнішою функцією спорту у вивільненні такої форми агресії як "колективний войовничий ентузіазм".

Функція моделювання поведінки полягає у формуванні соціально виправданого світогляду. Професіональні спортсмени, завдяки їх надзвичайній популярності, є взірцем для наслідування. Якості і здатності, що формуються під час занять професійним спортом, використовуються певною мірою як модель для виховання інших членів суспільства.

Функція духовності полягає у вихованні віри в певні цінності. Професійний спорт виконує роль духовного, майже релігійного соціального інституту. В ньому широко застосовуються ритуали і церемонії, що спрямовані на ствердження ціннісних орієнтацій суспільства. Це має неабиякий вплив на формування суспільної поведінки як самих спортсменів, так і широких мас суспільства; на поширення та зміцнення духовних цінностей, що регулюють людські взаємовідносини у суспільстві.

Функція підтримання надії полягає у формуванні настанови на краще життя. На думку соціологів, спорт діє як опій, котрий підтримує віру в те, що люди з нижчих прошарків населення зможуть піднятися по соціальних сходинах через успіх у професійному спорті [Edwards H., 1973; Eitzen D., 1997]. Багатомільйонні контракти спортсменів-професіоналів сприяють підтримці надії на краще майбутнє і мобілізують на його досягнення.

Функція індивідуалізації полягає у формуванні непересічної особистості. Незважаючи на те, що професійний спорт, як своєрідний вид бізнесу, має ряд рис, котрі йдуть у розріз з суспільними цінностями (надмірна спрямованість на перемогу, допінги, наркотики, "чорний" тоталізатор тощо), він, однак є потужним стимулом індивідуалізації особистості. Тільки максимальний розвиток індивідуальних вроджених задатків, наполеглива праця і здатність виживати за умов гострої конкуренції можуть сприяти тому, щоб надії на краще майбутнє збулися.

Функція відволікання полягає у певному "відключенні" від повсякденних турбот. Специфіка сучасного професійного спорту, його висока популярність дає змогу ефективно реалізовувати цю функцію. Люди настільки захоплюються видовищем спортивного змагання, що забувають, певною мірою, про свої життєві негаразди.

Професіоналізм у спорті набув прогресивного розвитку і отримав підтримку владних структур, як один із ефективних засобів контролю за організацією дозвілля широких верств населення. Звичайно, що деякою мірою, ця функція може мати і класовий, і ідеологічний характер. Проте для сотень мільйонів пересічних громадян, які відвідують змагання або спостерігають за ними по телебаченню це, насамперед, можливість переключитися з повсякденних турбот на високоемоційне видовище, а отже відпочити.

Функція інтеграції полягає в об'єднанні людей навколо соціально значимих цінностей. Однією з характерних рис професійного спорту є його участь в узаконенні та збереженні статус-кво в сучасному суспільстві. Професійний спорт сприяє формуванню поважного і схвального ставлення до законів та існуючої влади, політичного консерватизму поглядів, бажання виділитися із загального середовища і піднятися по суспільних сходинках. Перетворення професійного спорту на продукт споживання сприяє поглибленню соціальної інтеграції. Споживання у сфері спорту є пряме і опосередковане. Пряме - безпосереднє спостереження за спортивними подіями на стадіонах. Опосередковане - читання спортивної преси, перегляд і слухання теле і радіорепортажів, обговорення спортивних передач тощо.

Професійному спорту, як і аматорському, притаманні загальні та специфічні соціальні функції.

До числа загальних відносяться такі функції: оздоровча, виховна, освітня, видовищна, рекламна, комунікативна та ін.

До специфічних належать функції "клапана безпеки", моделювання поведінки, духовності, підтримання надії, індивідуалізації, відволікання, інтеграції.

Рекомендована література

Основна:

1. Борисова О. В. Современный профессиональный спорт и пути его развития в Украине (на материале тенниса) : монографія / О. В. Борисова. – Киев : Центр учебной литературы, 2011. – 310 с.
2. Бріскін Ю. А. Соціально-економічні аспекти гонок „Формула-1” / Бріскін Ю. А., Линець М. М. // Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської та учнівської молоді Львівщини : зб. наук. пр. – Львів, 2003. – С. 24–28.
3. Гуськов С. И. Профессиональный спорт в США / С. И. Гуськов // Спорт за рубежом. – 1990. – № 10. – С. 10–11.
4. Гуськов С. И. Организационные и социально-экономические основы развития профессионального спорта в США : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Гуськов С. И. – Киев : КГИФК, 1991. – 46 с.
5. Линець М. М. Економічна ефективність систем змагань в командних ігрових видах професійного спорту / М. М. Линець // Сучасні проблеми розвитку теорії та методики спортивних і рухливих ігор : тези III Всеукр. наук.-практ. конф. – Львів, 1999. – С. 18–19.

6. Линець М. Особливості розвитку і функціонування професійного спорту в Європі / Михайло Линець, Володимир Артюх // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки. – Луцьк, 2002. – Т. 1. – С. 24–26.

7. Сухов В. Особливості організації відбору баскетболістів до студентських команд США [Електронний ресурс] / Владислав Сухов, Михайло Линець // Спортивна наука України. – 2017. – № 5(81). – С. 41–45. – Режим доступу:

<http://sportsscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/647/625>

8. Линець М. М. Професійний спорт і міжнародний спортивний рух / М. М. Линець // Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської та учнівської молоді Львівщини : матеріали II Регіон. наук.-практ. конф. – Львів, 2003. – С. 86–87.

9. Линець М. Розвиток професійного спорту в Україні / Михайло Линець, Людмила Шульга // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 1. – С. 23–29.

10. Линець М. М. Соціально-економічні аспекти сучасного професійного спорту / Линець М. М. // Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської та учнівської молоді Львівщини : зб. наук. пр. – Львів, 2005. – С. 36–37.

11. Линець М. М. Специфіка бізнесу у професіональному спорті / Линець М. М. // Роль фізичної культури і спорту в здоровому способі життя : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Львів, 2001. – С. 46–49.

12. Линець М. М. Формування правових засад професійного спорту в Європі / Линець М. М. // Роль фізичної культури в здоровому способі життя : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., 24–25 грудня 1999 р. – Львів, 1999. – С. 63–64.

13. Нерода Н. Періодизація розвитку професійного спорту в Європі / Неоніла Нерода, Юрій Бріскін // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2016. – № 2(24). – С. 3–10.

14. Нерода Н. Характеристика європейської моделі професійного спорту та її відмінності від американської [Електронний ресурс] / Неоніла Нерода // Спортивна наука України. – 2016. – № 2(72). – С. 68–72. – Режим доступу: <http://sportsscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/418>

15. Профессиональный спорт : учеб. для вузов / С. И. Гуськов, В. Н. Платонов, М. М. Линец, Б. Н. Юшко. – Киев : Олимпийская литература, 2000. – 392 с.

16. Сухов В. І. Стан проблеми відбору баскетболістів до команд провідних професійних ліг / Сухов В. І., Линець М. М. // Баскетбол: історія, сучасність і перспективи» (з нагоди святкування 125-річчя існування баскетболу в світі) : матеріали I Всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. інтернет-конф. (20–21 грудня 2016 р.). – Дніпро : ДДІФКіС, 2016. – С. 176–178.

Допоміжна:

1. Бріскін Ю. Характеристика комерційних змагань у фехтуванні / Юрій Бріскін, Мар'ян Пітин, Неоніла Нерода, Олександр Ваулін // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2014. – Вип. 18, т. 1. – С. 356–361.
2. Гуськов С. И. Спортивный маркетинг / С. И. Гуськов. – Киев : Олимпийская литература, 1995. – 296 с.

Інформаційні ресурси інтернет:

1. Міжнародна Федерація футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fifa.com/>
2. Головна Ліга бейсболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mlb.com/>
3. Національна баскетбольна асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nba.com/>
4. Національна хокейна ліга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nhl.com/>
5. Національна футбольна ліга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nfl.com/>